

Cetatea Cavalerilor

2023 –ANUL IULIU MAIU !

NR. 6(34) Iunie 2023

Nr. 6 (34)/ Iunie 2023

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 -ISSN-L 2734 – 6889

1

ÎNFIINȚAREA ȘI EXTINDEREA NATO (IX) PUCIUL de la MOSCOVA

Prof. dr. Tiberiu Tudor

1.Preliminariile puciului

Divergențe majore între Gorbaciov și consilierii lui principali pentru politică externă, Valentin Falin, și militară, mareșalul Serghei Ahromeev, au apărut încă din 1990, anume în problema Germană. Ambii fuseseră adepți ai politicii de destindere, dezarmare bilaterală și ai proiectului Casei Comune Europene. În aprilie 1990, Falin i-a prezentat lui Gorbaciov un memorandum în care atrăgea atenția asupra faptului că: „Politica europeană a URSS a căzut într-o perioadă de contemplație și reflecție, pentru a nu spune depresie. Vestul ne surclasează, promițând să respecte interesele URSS, dar, în practică, pas cu pas, ne separă de «Europa tradițională». Casa Comună Europeană, care începuse prin a fi o sarcină concretă a țărilor continentului, pe care începuseră a o implementa, devine acum un miraj. Partea sovietică a relaxat Washingtonul prin flexibilitatea, bunăvoința și agreabilitatea ei. În locul unei Europe stabile cu un viitor pașnic garantat și o cooperare benefică în diverse sfere, apologetii «Războiului Rece» impun o regrupare a forțelor pentru a prelungi era confruntărilor politice. Genscher, din când în când, mai discută accelerarea mișcării spre o securitate colectivă europeană cu «dizolvarea NATO și a Tratatului de la Varșovia» în organismele acestei securități, dar foarte puțini îl mai ascultă pe Genscher.” ([1], doc.16)

Membrii delegației sovietice, în special Falin și mareșalul Iazov, au fost consternați, iar cei ai delegației americane uluiți (spune Condoleezza Rice) când, la summitul de la Washington/ Camp David (mai 1990), Gorbaciov a spus, depășind mandatul pe care îl avea din partea Biroului Politic ([2], doc. 4): “Poporul german trebuie să aibă dreptul de a-și alege alianțele.” ([2], doc. 11). Excedat de problemele interne, flatat și fascinat de “Gorbimania” declanșată în occident după căderea zidului Berlinului și sub presingul abil al președintelui G.H.W. Bush, inclusiv la acel summit, Gorbaciov a lăsat să-i scape din mână ultima carte pe care o avea în privința controlului problemei Germane și, implicit, al proiectului Casei Comune Europene.

Dizolvarea unilaterală a Tratatului de la Varșovia, la 1 iulie 1991, a confirmat avertismentul lui Falin. Ministrul Apărării URSS, mareșalul Dmitri Iazov a retezat scurt solicitarea unui interviu pe tema dizolvării Pactului: „militarii nu au nimic de-a face cu acest eveniment”. Peste o lună și jumătate Iazov va fi unul dintre actorii principali ai încercării de lovitură de Stat de la Moscova.

Gorbaciov, aflat în concediu la Foros în Crimeea, urma să se întoarcă la Moscova pentru ceremonia de semnare, la 20 august 1991, a noului Tratat Unional. La 16 august, în presa sovietică a apărut textul tratatului și un comunicat că numai șase republici îl vor semna la 20 august, urmând ca altele să îl semneze în cursul lunilor următoare. Pe lângă Republicile Baltice, Moldova, Georgia și Armenia, care refuzaseră de la bun început semnarea tratatului, făceau pași înapoi RSFSR și RSS Ucraina. „Dezintegrarea U.R.S.S. plutea în aer”, va spune vicepreședintele Ianaev, în Memorii. Pentru ultra-conservatorii comuniști, acest lucru era inacceptabil. Însemna distrugerea a ceea ce, pentru ei, era Patria Sovietică.

Trebuie notat că majoritatea mareșalilor și generalilor de rang înalt care se aflau la conducerea armatei fuseseră combatanți în Al Doilea Război Mondial, unii dintre ei de la Stalingrad până la Berlin.

2. Complotul. Organizarea puciului

Sâmbătă 17 august a avut loc o întrunire, organizată de către Vladimir Kriucikov, președintele Comitetului Siguranței Statului (KGB), la un sediu KGB de la marginea Moscovei. Au participat primul-ministrul Valentin Pavlov, Oleg Baklanov – director adjunct al Consiliului de Apărare și director al programului spațial al Uniunii Sovietice, Oleg Șenin – membru al Biroului Politic al CC al PCUS, V.I. Boldin – șeful staffului președintelui Gorbaciov – și trei comandanți militari, Dmitri Iazov – ministrul Apărării, adjunctul lui, generalul Victor Acialov și generalul Valentin Varennikov, comandantul Trupelor de Uscat. Vicepreședintele URSS, Ghennadi Ianaev nu fusese chemat, iar președintele Sovietului Suprem, Anatoli Lukianov, era în concediu.

Hotărârea fusese deja luată: decretarea Stării Excepționale în anumite regiuni ale Uniunii și blocarea semnării Tratatului Unional. Kriucikov a propus ca o delegație dintre cei prezenți să se deplaseze la Foros pentru a-l convinge pe președinte de necesitatea introducerii Stării Excepționale, a cărei decretare fie să o facă direct Gorbaciov, fie să o delege vicepreședintelui Ianaev. Delegații au fost Baklanov, Varennikov, Boldin, Șenin – oficialități de plan secund – și, în plus, cu un mandat neclar, mizat pe cooperarea lui Gorbaciov, aspecte care au făcut întânirea un eșec.

Când a fost informat că o delegație, neinvitată, se află pe domeniul vilei prezidențiale, Gorbaciov, surprins, a încercat să-l sune pe Kriucikov la Moscova; legătura telefonică era întreruptă. În primul moment Gorbaciov a întrebat, cu glas stins: „Asta înseamnă arestare?”, dar, după răspunsul prevenitor al lui Baklanov: „O, nu, am venit ca prieteni”, și-a recăpătat siguranța de sine și stilul dominator – arogant, spune Varennikov – obișnuit. Delegații au fost timorați. Varennikov a fost singurul care i-a vorbit ferm, cu glas ridicat, spunându-i în final că “dacă el, Gorbaciov, nu e în stare să conducă țara, atunci trebuie să tragă concluziile concrete”. În memoriile sale Gorbaciov dă o altă nuanță : „atunci trebuie să-și dea demisia”. Ceilalți au încercat să-l liniștească pe general, mandatul lor fusese depășit. „Varennikov era un om hotărât, fusese purtător de drapel al victoriei în 1945” – spune Baklanov într-unul din interviurile ulterioare. Într-adevăr, biografia militară a lui Varennikov este impresionantă. A luptat în ruinele Stalingradului și apoi la încercuirea Armatei a 6-a a lui von Paulus, a fost rănit de trei ori pe parcursul înaintării spre vest a trupelor sovietice și a fost unul dintre comandanții soldaților care au capturat Reichstagul. Președintele s-a ridicat, audiența se terminase. Fraza finală, înaintea despărțirii, în memoriile lui Baklanov, este: „Să vă ia dracu! Faceți ce vreți! Dar știți părerea mea...Și dacă e nevoie de Sovietul Suprem, convocați Sovietul Suprem.” (în Amintirile lui Gorbaciov: ”I-am înjurat bine, «neaos» cum s-ar zice.” ([3], p. 495). Refuzând să colaboreze, președintele a fost izolat la Foros, sub pază întărită, pe uscat și pe mare. Comitetul de Stat pentru Starea Excepțională, practic dirijat de către Kriucikov, a preluat inițiativa.

În seara zilei de 18 august grupul puciștilor, inclusiv președintele Sovietului Suprem al URSS, Anatoli Lukianov, venit din concediu, vicepreședintele Ghennadi Ianaev, ministrul de Interne, Boris Pugo, și cei patru delegați întorși din Crimeea, s-au întâlnit la Kremlin. Ianaev povestește, cu oarecare umor, cum a fost anunțat, ultimul și în ultimul moment, asupra loviturii de Stat pe care urma, formal, să o conducă, în calitate de președinte interimar.

În dimineața zilei de 19 august, începând cu ora 6, toate canalele radio și TV de Stat lăsate în emisie (cele controlate de RSFSR au fost decuplate) au difuzat documentele CSSE. Unități ale unei divizii de infanterie mecanizată și ale diviziei de tancuri Cantemir au fost dislocate în Moscova – 350 tancuri, 300 vehicule blindate.

3. Factorul Elțin

Lovitura de Stat a pornit după toate regulile artei. Nu s-a dat, însă, atenția cuvenită “factorului Elțin”. În dimineața zilei de 18, când au aflat de lovitura de Stat, câțiva dintre conducătorii RSFSR s-au adunat la

vila lui Elțin, într-o zonă rezidențială din afara Moscovei: vicepreședintele Alexandr Ruțkoi, președintele Sovietului Suprem al RSFSR, Ruslan Hasbulatov, primul ministru, Ivan Silaev, secretarul Consiliului de Stat, Ghennadi Burbulis. O parte a generalilor armatei unionle, a URSS (evident, republicile nu aveau armate proprii), s-a situat de partea lui Elțin, fie de la bun început, fie pe măsură ce evenimentele au evoluat.

„Faptul că eram încă în libertate era inexplicabil – scrie Burbulis în memoriile sale. O lovitură de Stat de succes nu se face în etape; un grup de complotiști mai eficient ar fi trebuit să ne aibă sub cheie în momentul în care tancurile și trupele intrau în capitală.” Elțin a dat o serie de telefoane, printre care comandantului trupelor aeropurtate ale URSS, generalul Pavel Gracev, căruia i-a comunicat poziția de susținere pentru Gorbaciov și i-a cerut sprijinul. Răspunsul lui Gracev a fost, la început, ambiguu: „Va fi greu pentru mine, dar voi încerca să fac tot ce îmi stă în putință.” S-a redactat un apel, Către Cetățenii Rusiei, cerând autorităților regionale și locale să urmeze legislația RSFSR, militarilor să nu participe la lovitură de Stat și întreprinderilor să declanșeze greva generală. Apoi, fără nicio opreliște, au plecat la Casa Albă, sediul Guvernului și Parlamentului RSFSR. La Casa Albă încă nu sosiseră trupele și blindatele, în schimb se adunaseră câteva grupuri de suporteri, diplomați străini și jurnaliști. Structurile de conducere ale RSFSR, de la Casa Albă, au început să funcționeze, opunându-se celor ale Comitetului de Stat pentru Starea Excepțională, de la Kremlin.

Imaginea simbol a rezistenței la puci a făcut înconjurul planetei: Elțin pe tanc, citind apelul Către Cetățenii Rusiei. Burbulis relatează contextul: În după-amiaza zilei de 19, cineva năvălește în cabinetul lui Elțin. Echipajul unuia dintre tancuri coborâse și stătea de vorbă cu cei din jur. Elțin se ridică brusc, cere textul Apelului, coboară în stradă și, spre consternarea gărzilor de corp, urcă pe tanc. “Derutați, am coborât după el. Treizeci de mii de oameni ovaționau. Nu câștigasem încă războiul, dar imaginea lui Elțin pe tanc a luat prima pagină a ziarelor în întreaga lume. Câștigasem bătălia simbolurilor.”

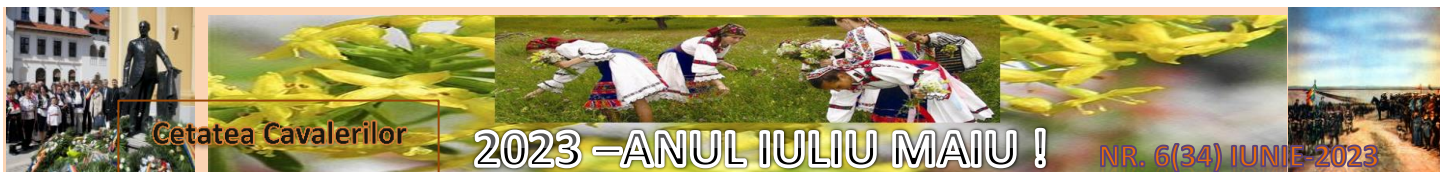
4. Zilele puciului.

Cronologia evenimentelor este bine cunoscută.

19 August. Treptat mulțimea s-a strâns și a început să ridice baricade pe căile de acces spre Casa Albă. În replică, Ianaev a dispus instituirea Stării Excepționale în Moscova, începând cu ora 16. În cursul după-amiezii de 19 august Prezidiul Sovietului Suprem al RSFSR convoacă o sesiune extraordinară a Sovietului, pentru 22 august. Elțin solicită și obține sprijinul patriarhului Alexei. Seara se cere mulțimii să facă un culoar pentru trecerea unei subunități de tancuri, care va lua poziții în jurul Casei Albe pentru a bloca accesul forțelor puciștilor, al căror asalt era probabil în noaptea de 20/21 august. Defecțiunea armatei începuse.

20 August. După-amiază Kriucikov, Iazov și Pugo hotărâsc asaltul Casei Albe (operațiunea „Tunetul”), cu o mare desfășurare de trupe speciale: parașutiști din elicoptere, tancuri și trupe de asalt (grupurile Alfa și Vimpel ale KGB-ului, trupele OMON (“beretele negre”) ale Ministerului de Interne. Generalul Alexandr Lebed, cu asentimentul lui Gracev, a intrat în Casa Albă, deconspirând că asaltul va avea loc la ora 2 în noaptea 20/21 și începând un joc dublu, între Casa Albă și Comandamentul Armatei URSS, condus de mareșalul Iazov. La ora 18 Elțin își asumă, printr-un decret prezidențial, comanda forțelor militare și de securitate de pe teritoriul RSFSR.

21 August. În jurul orei 1 în noaptea de 20/21 a avut loc un incident care s-a dovedit a fi decisiv pentru eșuarea puciului. Un grup de blindate care se îndrepta spre Casa Albă a fost oprit de mulțimea baricadată la intrarea într-un tunel. Un tânăr, Dmitr Komar, de numai 22 de ani, dar cu experiența războiului din Afganistan, a obturat fanta vizoare a unuia dintre blindate. Speriat, conducătorul tancului a făcut o manevră greșită și Komar a fost strivit sub șenile. Încă doi tineri care s-au implicat au fost împușcați. A devenit clar că, având în vedere exaltarea tineretului care înconjură Casa Albă, dispus la acte de bravură și la sacrificiu, operațiunea de asalt ar fi însemnat multe victime, de ambele părți. Mareșalul

Iazov, în asentimentul mareșalului Ahromeev, a ordonat retragerea trupelor sale: "Rostul armatei este lupta cu inamicul extern."

În tabăra puciștilor deruta a fost totală. În final, Comitetul de Stat pentru Starea Excepțională decide ca o delegație, de data aceasta la vârf, Iazov, Kriucikov, Lukianov și Baklanov, să-l contacteze pe Gorbaciov în Crimeea. Gorbaciov cere restabilirea legăturilor telefonice, îl sună imediat pe Elțin și nu primește delegația puciștilor. La aceeași oră, la Moscova Ianaev semnează decretul de dizolvare a CSSE și de anulare a tuturor deciziilor Comitetului.

22 August. În dimineața zilei de 22 august președintele Gorbaciov se întoarce la Moscova. La ora 22, Procurorul General al RSFSR semnează ordinul de arestare a membrilor CSSE.

4

Au fost câteva sinucideri, unele puse sub semnul întrebării. Cea a mareșalului Ahromeev este fără dubiu, a fost însoțită de ultimele lui cuvinte scrise: "Nu pot trăi când Patria mea piere și tot ceea ce am considerat sensul vieții mele este distrus. Vârsta și viața mea trecută îmi dau dreptul să părăsesc viața. Am luptat până la capăt." Ahromeev nu fusese membru al CSSE, dar și-a pus prestigiul în favoarea loviturii de Stat. Amiralul William James Crowe, șeful Comitetului Întrunit al Șefilor de State Majore (cea mai înaltă funcție militară americană) în administrația Reagan, l-a numit pe Ahromeev comunist, patriot și prieten. Mormântul lui Ahromeev a fost devastat, decorațiile furate. Puciul de la Moscova a scos din joc o generație și o mentalitate.

La scurtă vreme a început procesul liderilor CSSE, care s-a stins în 1993 printr-o amnestiere. Generalul Varennikov a refuzat amnestierea, "atâta vreme cât Gorbaciov nu este pus sub acuzare pentru haosul creat în țară." La o rejudicare, Varennikov a fost achitat, întrucât a acționat exclusiv sub ordin (al superiorului său, mareșalul Iazov).

5. Reacții interne și internaționale

Moldova. În seara primei zile a puciului, 19 august, într-o ședință comună a Guvernului și Prezidiului Parlamentului Republicii (încă Sovietice) Moldova a fost adoptată Declarația Conducerii Moldovei: „Toate hotărârile așa-numitului Comitet de Stat pentru Situația Excepțională sunt nelegale și nu au valoare juridică pe teritoriul republicii. În Moldova acționează numai puterea de Stat aleasă legal, Parlamentul, Președintele, Guvernul și organele locale ale puterii.” Declarația a fost difuzată de agenția Moldova-Press la ora 23.30.

Țările Baltice. Estonia și Letonia și-au declarat în zilele puciului, 20 și 21 august, reobținerea independenței pe care o avuseseră între 1920 și 1940. Lituania își declarase independența la 11 martie 1990.

Statele Unite. Conform relatărilor lui Ghennadi Burbulis, primele reacții din partea liderilor occidentali "au fost moderate și diplomatice, toți părând a considera lovitură de Stat ca un fapt împlinit. Americanii au oferit chiar opțiunea unei retrageri a lui Elțin și guvernului său la ambasada americană, aflată peste drum de Casa Albă". Președintele G.H.W. Bush, aflat în vacanță, s-a întors la Washington. A declarat că preluarea puterii de către CSSE este "o acțiune greșită și ilegală, care eludează atât legile sovietice cât și voința popoarelor sovietice."

Puciul de la Moscova a catalizat sfârșitul unei epoci a istoriei Europei— ocupația sovietică a Europei Centrale și de Est se încheie. Urmează expansiunea americană în vidul de putere creat, care va duce la actuala ocupație americană, sub sigla NATO.

[1] Svetlana Savranskaya and Thomas Blanton, "Who Promised What to Whom on NATO Expansion? Declassified documents" National Security Archive Briefing Book No.613, dec, 2017.

[2] Svetlana Savranskaya and Thomas Blanton, The Washington/Camp David Summit 1990: From the Secret Soviet, American and German Files, National Security Archive Electronic Briefing Book No. 320.

[3] Mihail Gorbaciov, Amintiri. Viața mea înainte și după perestroika, Litera (2013)